

Мал. 2. Молодиця в юпці. Малюнок Ю. Павловича, НМІУ М-1505/44 №6.

Віктор ТКАЧЕНКО
ORCID ID: 0000-0001-6741-3430

АНТРОПОЛОГІЯ ТЕХНІКИ: ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ МУЗЕЙНОЇ ЕКСПОЗИЦІЇ

ANTHROPOLOGY OF TECHNOLOGY: THROUGH THE PRISM OF A MUSEUM EXPOSITION

Однією з основних функцій антропології техніки, за визначеннями багатьох вчених, є функція інтеграції – об'єднувати знання про техніку. Водночас важливо розглядати прогрес техніки у взаємодії техніки з людиною. Найголовнішим при цьому є дослідження розвитку самої людини. Техніка та розмаїття технологій стали необхідною умовою існування та розвитку людства. Вплив технологій на життєдіяльність суспільства є незаперечним. Первісна техніка у руках людини була своєрідним знаряддям для перетворення навколишнього світу та задоволення власних потреб. З моменту свого виникнення техніка стала необхідною частиною історії розвитку людства, вона органічно вписалася у контекст соціального буття. Проте, на сьогодні техніка трансформувалась у «самодостатню» сутність, дистанціювалася від свого творця настільки, що деякою мірою загрожує самій людині, а процес її інновації час від часу обертається складними соціальними проблемами (Свента, 2019).

Таким чином, відчуваючи та розуміючи необхідність показу поряд із матеріальною та духовною культурою українського народу, досягнення в розвитку науки й техніки, колектив НІЕЗ «Переяслав» (до 1999 року Переяслав-

Хмельницький державний історико-культурний заповідник) у 70–80-х рр. ХХ ст. почав інтенсивно збирати предмети, які дали б можливість створити експозиції технічного профілю. За спогадами М. Сікорського метою було показати чого досягло людство за період від пізнього палеоліту до виходу в космос. До цього процесу були залучені навчальні заклади, наукові установи, визначні вчені, яким було не байдуже таке ставлення музейних працівників до історії науки й техніки. Це дало можливість відкрити ряд музейних експозицій, у яких показано досягнення в галузях інженерії, механіки, фізики тощо.

Упродовж 1970–80-х років було відкрито музей космосу, який відбиває досягнення людини в галузі ракетобудування та космічних польотів; музей, де представлено винайдення електрозварювання та розповідається про життя і діяльність його винахідника М. Бенардоса. До музеїв технічного профілю можемо віднести експозиції, у яких висвітлено розвиток сухопутного транспорту, музею хліба. Зокрема, в останньому показано весь спектр сільськогосподарського інвентарю, технічних засобів і самої сільськогосподарської техніки: від перероблення зерна на кам'яній зернотерці до малолітражного трактора Харківського тракторного заводу, виготовленого у кінці 90-х рр. ХХ ст. Це різного роду молотарки, віялки, жорна, трактори, комбайни й навіть літак АН–2, який використовувався в сільському господарстві. Саме у цих музеях сконцентровано найбільшу кількість предметів, що відображають тематичний напрямок з розвитку техніки. Окрім того, в експозиціях Музею народної архітектури та побуту представлено різні технічні пристрої, що використовувалися майстрами-ремісниками у своїй діяльності, відтворені цілі майстерні та виробничі комплекси.

Тож у другій половині 80-х рр. ХХ ст., зважаючи на велику групу експонатів науки й техніки в тематичних експозиціях, а також на те, що такі музейні предмети були розміщені для огляду відвідувачами в інших музеях заповідника, було вирішено створити при Переяслав-Хмельницькому державному історико-культурному заповіднику «Музей історії науки й техніки України». Варто зазначити, що в Історичному музеї на той час було представлено вогнепальну зброю XVII–XX століть. Це різного роду пістолі, рушниці, як крем'яні, так і з використанням патронів. В експозиційних залах демонструвалося й озброєння I та II Світових воєн: револьвери, пістолети, кулемети, гранатомети та ін. Біля Музею – діорами „Битва за Дніпро ...” було виставлено військову зброю та техніку II-ї Світової війни. Це гармати різного калібру, гаубиця, відома всім «Катюша» та літак (Ткаченко, 2023).

Окремо хочеться звернути увагу на музей М. М. Бенардоса – винахідника електричного дугового зварювання і різання металів – одного з найважливіших сучасних технологічних процесів. Особливо багато уваги він приділяв дуговому зварюванню вугільним електродом, яке дістало назву «Спосіб Бенардоса». Його справедливо вважають родоначальником дугового електрозварювання, бо він накреслив головні напрями його розвитку, розробив основні принципи багатьох сучасних способів дугового зварювання. Крім того, Бенардос створив багато

конструкції зварювальних автоматів, розробив способи дугового зварювання різними електродами, дугового різання, підводного зварювання та різання, зварювання на вертикальній поверхні. Винахідник запровадив механізацію й автоматизацію зварювальних процесів, також висловив ідею зварювання в газовому струмені й під флюсом. Він винайшов оригінальні способи точкового й шовного контактного електрозварювання.

Миколі Бенардосу належить також багато винаходів в інших галузях техніки, зокрема в залізничному й водному транспорті, енергетиці, військовій справі, сільському господарстві, акумуляторобудуванні, побутовій техніці тощо.

Цікавою й оригінальною є майстерня вченого, у якій відтворено розробки винахідника: електричний пост для зварювання металів, що складався з генератора, реостата, акумуляторних батарей (винайдених дослідником) та інших пристроїв; ковадло, пристосоване для зварювання металів, щипці для точкового зварювання, електротримач з вугільним електродом, макет заводу «Електрогефест», на якому М. Бенардос навчав електрозварюванню та показував цей процес усім зацікавленим. Демонструються зразки електрозварювання різних металів, різні пристосування та інструменти, а також оригінальні дзвін та свічник, зварений шляхом наплавлення титанових крапель.

Розповідь про видатного винахідника була б неповною без експозиції, присвяченій історії та сучасним досягненням зварювальної науки й техніки, внеску «Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона» НАН України (м. Київ), учених Є. О. Патона, Б. Є. Патона, В. І. Дятлова, К. К. Хренова в розвиток автоматичного електрозварювання. Усе це розкривається у виставковій залі «Історія електрозварювання». Тут можна ознайомитися з розвитком технологій зварювання та з'єднання матеріалів в космосі та зварювання живих тканин. Повніше про це можна дізнатися завдяки відповідним стендам. Серед предметів викликають зацікавлення зразки зварювання різних металів, у тому числі в космосі, фрагменти зварювального апарату «Вулкан» для проведення робіт на космічній орбіті, макет для зварювання металевих труб різного діаметра «К-700» та ін. (Ткаченко, 2019).

Отже, в музейних експозиціях Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» продемонстровано розвиток техніки й технологій, інженерної думки людини від найдавнішого часу до сьогодення. Перспективним водночас є антропологічний підхід, коли при формуванні будь-якої музейної колекції враховуються дослідження розвитку самої людини в її матеріальному та духовному спектрі.

Джерела та література

1. Свента, Н., Чоп, Т. (2019). *Антропологічні виміри техніки*. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/30209/2/FVT_2019_Sveta_N-Anthropology_aspects_of_technology_28-29.pdf

2. Ткаченко, В. (2019). М. Бенардос – визначний вітчизняний учений: минуле і сьогоденне через призму музейної експозиції. *IX Міжнародний конгрес україністів. Фольклористика. Українознавство. Збірник наукових статей (до 100-річчя Національної академії наук України) / [голов. ред. С. Пирожков, А. Загородній, Г. Скрипник] ; НАН України ; МАУ ; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ. С. 260–266.*

3. Ткаченко, В. (2023). До питання створення музею історії науки і техніки на базі Переяслав-Хмельницького державного історико-культурного заповідника. *Матеріали 22-ї Всеукраїнської наукової конференції «Актуальні питання історії науки і техніки». Київ: Державний політехнічний музей імені Бориса Патона при КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», С. 169–172.*